

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2017. gada 16. oktobrī Nr.1-5/136

Saeimas priekšsēdētājam Inārai Mūrniecei
Ministru prezidentam Mārim Kučinskim

Ļoti cienījamā Mūrnieces kundze!

Augsti godājamais Kučinska kungs!

Pēdējā laika iniciatīvas un viedokļi saistībā ar nepilsoņu tēmu, tostarp Valsts prezidenta priekšlikums “Par nepilsoņu statusa piešķiršanas izbeigšanu bērniem”, publiskajā telpā no jauna ir izraisījuši diskusijas par Latvijas nepilsoņa statusu un tiesību apjomu. Lai arī no nacionālajiem un starptautiskajiem tiesību dokumentiem skaidri izriet nepilsoņa un bezvalstnieka tiesību apjoma atšķirības un nozaru atbildīgās Latvijas amatpersonas to ir skaidrojušas Latvijā un ārvalstīs, joprojām pastāv nekonsekvence izteicienos par Latvijas nepilsoņu statusu atsevišķu starptautisko ekspertu vidū.

ASV Valsts departaments savos gada ziņojumos par cilvēktiesību situāciju Latvijā, nepilsoņu tēmu iekļauj sadaļā “Bezvalstnieki”. Šajos ziņojumos ir atsauces gan uz PMLP informāciju, gan valsts pozīcija nepilsoņu jautājumā, gan iekļauta atsauce uz ANO Augstā komisāra bēgļu lietu jautājumos biroja viedokli.¹

¹ Skat. ASV Valsts departamenta 2014.gada ziņojuma par cilvēktiesību situāciju Latvijā 13-14 lpp.// https://lv.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/58/2016/04/HRR2014_LV.pdf

¹ Skat. ASV Valsts departamenta 2016.gada ziņojuma par cilvēktiesību situāciju Latvijā 12-13 lpp.// <https://lv.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/58/2017/03/Human-report-2016.pdf>

Tā, piemēram, Eiropas Padomes Cilvēktiesību komisārs Nils Muižnieks savā 2016. gada ziņojumā par Latviju² uzsver kā problēmu 6 301 bērna atrašanos bezvalstnieka statusā (uz 01.07.2016.). Taču Latvijā dzīvo tikai 178 Latvijas bezvalstnieki (uz 01.01.2017.). Minētie 6 301 bērni uzskatāmi nevis par bezvalstniekiem, bet par nepilsoņiem.

Kā zināms, Latvijas neatkarība 1990. gadā tika atjaunota, balstoties uz nepārtrauktības jeb valstiskās kontinuitātes doktrīnu. Atbilstoši nepārtrauktības doktrīnai 1994. gadā pieņemtais Pilsonības likums nosaka, ka Latvijas pilsonība tika atjaunota tām personām, kas bija Latvijas pilsoņi līdz 1940. gada 17.jūnijam un šo personu pēcnācējiem.

Bijušās PSRS pilsoņiem bija tiesības vairākus gadus pēc PSRS sabrukšanas iegūt Krievijas Federācijas pilsonību reģistrācijas kārtībā. Krievijas Federācijai kā PSRS turpinātājai bija pienākums garantēt šīm personām pilsonību un tā arī to nodrošināja.

Risinot jautājumu par okupācijas laikā Latvijā ieceļojušām personām (kuri nevēlējās iegūt Krievijas Federācijas pilsonību un nevarēja automātiski saņemt Latvijas pilsonību), 1995. gada 9. maijā tika pieņemts likums "Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības". Saskaņā ar šo likumu nepilsoņi tika definēti kā bijušie PSRS pilsoņi bez Latvijas Republikas vai citas valsts pilsonības.

Tomēr nepilsoņa statuss savulaik tika veidots kā pagaidu statuss, nevis kā Latvijas pilsonības paveids. Vairāk nekā divdesmit gadu kopš attiecīgā tiesiskā regulējuma izveidošanas Latvijā joprojām dzīvo liels skaits nepilsoņu un tiek lietots termins "nepilsonis". Naturalizācijas procedūra ir vairākkārt tikusi vienkāršota, tomēr lielākā daļa no nepilsoņiem neizrāda iniciatīvu iegūt Latvijas pilsonību.

Tādējādi apsverami sekojoši priekšlikumi.

² Skat. REPORT BY NILS MUIŽNIEKS COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS OF THE COUNCIL OF EUROPE FOLLOWING HIS VISIT TO LATVIA FROM 5 TO 9 SEPTEMBER 2016 <https://rm.coe.int/16806da9e4>

Jāturpina naturalizācija, turklāt tas jādara daudz straujākiem tempiem. Jāstrādā ar jauniešiem - cilvēkiem, kas dzimuši pēc neatkarības, motivējot iegūt Latvijas pilsonību. Te būtu darbs skolām, runājot gan ar pašiem jauniešiem, gan viņu vecākiem. Skolai, skolotājiem un sabiedrībai kopumā ir milzīga nozīme jauniešu patriotisko jūtu veicināšanā. Vislielākās pūles valstij būtu jāpieliek, motivējot tieši jaunus cilvēkus iegūt Latvijas pilsonību. Latvijā ir 6 107 bērnu nepilsoņu (vecumā no 0-18 gadiem). 13 822 nepilsoņi ir vecumā no 19-30 gadiem un 26 559 nepilsoņi ir vecumā no 31-40 gadiem (PMLP dati uz 01.01.2017).

Valsts nevar neieklausīties arī apsvērumos, kādēļ cilvēki nevēlas naturalizēties. Daļa nevēlas naturalizēties, jo viņiem ir aizvainojums, ka pilsonība viņiem nav piešķirta automātiski.³ Arī, piemēram, tikko iznākušajā pētījumā "Mazākumtautību līdzdalība demokrātiskajos procesos Latvijā"⁴ 11% aptaujāto, sniedzot priekšlikumus sabiedrības saliedēšanai, uzskata, ka pilsonība būtu jāpiešķir automātiski. Tas liecina, ka nav veikti pietiekami nopietni pasākumi par Latvijas pilsonības iegūšanas nepieciešamību. Zināms, ka nepilsoņa statuss ikdienas dzīvē nerada neērtības.

Nepilsoņiem ir vienādas sociālās garantijas ar pilsoņiem, lielākā daļa politiskās tiesības (izņēmums – piemēram, nav tiesību vēlēties) un tiesības jebkurā brīdī iegūt Latvijas Republikas pilsonību naturalizācijas kārtībā. Attiecībā uz atšķirībām ekonomiskajās tiesībās nepilsoņiem nav tiesību strādāt valsts pārvaldē, strādāt profesijās, kas saistītas ar valsts drošību un pastāv atsevišķi ierobežojumi iegādāties zemi.⁵

Uzskatu, ka jādod Latvijas nepilsoņiem sekojošas iespējas: iegūt Latvijas pilsonību, naturalizējoties vai arī izvēlēties citu valsti, ar kuru izveidot tiesisku saikni.

³ Latvijas nepilsoņu integrācijas procesa analīze. 2014. Baltijas sociālo zinātņu institūts.

⁴ Mazākumtautību līdzdalība demokrātiskajos procesos Latvijā. LU Filozofijas un socioloģijas institūts. Rīga. 2017. [https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedribas_integracija/Petijumi/Mazakumtautibu%20lidzdaliba%20petijuma%20zinojums%202017\(1\).pdf](https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedribas_integracija/Petijumi/Mazakumtautibu%20lidzdaliba%20petijuma%20zinojums%202017(1).pdf)

⁵ Latvijas Republikas tiesībsarga atzinums 2008.gada 30.spetembra pārbaudes lietā Nr. 1-5/301.

Tiesa, šādas iespējas nepilsoņiem pastāv jau šobrīd. Tomēr, ņemot vērā, ka nepilsoņu skaita samazināšanās notiek ļoti gausi, iespējams, jānosaka termiņš nepilsoņa statusa izbeigšanai. Cik garš būs šis termiņš – tas ir politisks lēmums.

Noslēgumā vēlos atkārtoti norādīt, ka Latvijas nepilsoņi nav bezvalstnieki, tādēļ ir nepieciešams šo atšķirību skaidri paust ikvienā diskusijā starptautiskā līmenī ikvienai valsti pārstāvošai amatpersonai.

Lai arī Saeima ir noraidījusi Valsts prezidenta iniciatīvu “Par nepilsoņa statusa piešķiršanas izbeigšanu bērniem”, uzskatu, ka šī diskusija noteikti ir jāturpina. Ja izdotos panākt, ka nepilsoņa statuss bērniem vairs netiek piešķirts, tas pieliktu punktu šāda statusa piešķiršanai kā tādai un apturētu nepilsoņu skaita palielināšanos. Valsts prezidenta iniciatīvai ir savā ziņā simboliska nozīme, jo tā būtu devusi iespēju novilkt robežšķirtni, labojot nepilsoņa statusa bezterminēto pastāvēšanu.

Apkopojot augstākminēto, aicinu:

- nozaru atbildīgajām Latvijas amatpersonām skaidrot Latvijas nepilsoņa un bezvalstnieka statusa un tiesību apjoma atšķirības;
- turpināt naturalizāciju daudz straujākiem tempiem;
- izvērtēt iespēju noteikt termiņu nepilsoņu statusa izbeigšanai;
- atgriezties pie Valsts prezidenta iniciatīvas padziļinātas izvērtēšanas un iekļaut minēto jautājumu likumdevēja dienas kārtībā;
- iniciēt diskusiju par nepilsoņa statusa izbeigšanas iespējām.

Ar cieņu,

tiesībsargs

Juris Jansons